

KICHIK BIZNESNI KREDITLASHNING XORIY TAJRIBASI VA O'ZBEKISTONDA QO'LLASH IMKONIYATLARI

Dadaboyeva Marg'uba Mamasoliyevna

*Ilmiy rahbar: Andijon davlat texnika instituti
“Iqtisodiyot” kafedrası dotsenti, i.f.f.d. (PhD),*

Ramazanova Robiyaxon Shaxobiddin qizi

*Andijon davlat texnika instituti
“Iqtisodiyot” yo'nalishi 4-kurs talabasi*

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznesni moliyalashtirish mexanizmlari iqtisodiy o'sish, bandlikni oshirish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu mexanizmlar tarkibiga imtiyozli kreditlash dasturlari, davlat kafolat tizimlari, venchur moliyalashtirish hamda mikrokreditlash amaliyoti kiradi. Har bir model o'zining institutsional yondashuvi va iqtisodiy samaradorligi bilan farqlanadi, biroq ularning umumiy maqsadi kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirishini yengillashtirishdan iborat [1].

Rivojlangan mamlakatlarda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash tizimi ancha rivojlangan va institutsional jihatdan mustahkam hisoblanadi. Masalan, AQShda Small Business Administration tomonidan kafolatlangan kredit dasturlari juda keng qo'llaniladi [2]. Ushbu tizimga ko'ra, davlat banklarga kichik biznes kreditlarining 50–85% gacha qismini kafolatlab beradi, bu esa banklar uchun kredit riskini sezilarli darajada kamaytiradi. Natijada kichik korxonalar an'anaviy bank kreditlariga nisbatan 2–3 barobar osonroq moliyalashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Yevropa Ittifoqida kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda European Investment Bank muhim rol o'ynaydi [3]. Ushbu bank orqali kichik va o'rta biznes loyihalariga past foizli kreditlar ajratiladi. Odatda Yevropada kichik biznes kreditlari bo'yicha foiz stavkalari 3–7% oralig'ida bo'lib, bu ko'rsatkich rivojlanayotgan mamlakatlarga nisbatan ancha past hisoblanadi. Shuningdek, Yevropada kreditlarning o'rtacha muddati 5–10 yilni tashkil etadi, bu esa investitsion barqarorlikni ta'minlaydi.

Venchur moliyalashtirish rivojlangan iqtisodiyotlarda innovatsion kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning asosiy manbalaridan biridir. Masalan, AQSh va Yevropada startaplarning 60–70% gacha qismi venchur kapital orqali moliyalashtiriladi. Sequoia Capital va Andreessen Horowitz kabi

kompaniyalar texnologik startaplarga milliardlab dollar investitsiya kiritadi [4,5]. Venchur kapitalning asosiy xususiyati shundaki, u yuqori riskli, ammo yuqori daromadli loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi. O'rtacha venchur investitsiyalarning rentabelligi 15–30% gacha yetishi mumkin.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa kichik biznesni moliyalashtirishda mikrokreditlash tizimi keng qo'llaniladi. Mikrokreditlar odatda 100 dan 10 000 AQSh dollarigacha bo'lgan kichik summalarni tashkil etadi. Bu tizim ayniqsa bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati cheklangan aholi qatlamlari uchun muhim ahamiyatga ega. Grameen Bank mikrokreditlash modelining eng mashhur namunasi [6]. Ushbu bank tomonidan beriladigan kreditlarning qaytarilish darajasi 95–98% ni tashkil etadi, bu esa mikromoliya tizimining samaradorligini ko'rsatadi.

Osiyo davlatlarida, xususan Janubiy Koreya va Xitoyda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash uchun davlat tomonidan maxsus subsidiyalangan kredit dasturlari joriy etilgan. Masalan, Janubiy Koreyada kichik biznes kreditlarining o'rtacha foiz stavkasi 2–5% atrofida bo'lib, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash darajasi yuqori hisoblanadi. Xitoyda esa kichik va mikro korxonalarning YAIMdagi ulushi 60% dan ortiqni tashkil etadi, bu esa kreditlash tizimining samaradorligini ko'rsatadi.

Davlat kafolat tizimlari kichik biznes kreditlashida risklarni kamaytiruvchi muhim instrument hisoblanadi. Ko'plab davlatlarda kreditlarning 50–80% gacha qismi davlat kafolati bilan ta'minlanadi. Bu banklarga kichik biznesga nisbatan ishonchni oshiradi va kredit berish hajmini kengaytiradi. Shu bilan birga, kredit sug'urtasi tizimi ham rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llanilib, kredit risklarini moliyaviy institutlar o'rtasida taqsimlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston sharoitida ham ushbu xorijiy tajribalarni qo'llash katta iqtisodiy samara berishi mumkin. Xususan, imtiyozli kreditlash dasturlarini kengaytirish, venchur fondlarni rivojlantirish, mikrokreditlash tizimini modernizatsiya qilish va davlat kafolat mexanizmlarini kuchaytirish kichik biznesning moliyaviy barqarorligini oshiradi. Bu esa yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga xizmat qiladi.

Xorijiy tajribani O'zbekiston iqtisodiy sharoitiga moslashtirish kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda davlatning faol ishtiroki, samarali kredit tizimi hamda innovatsion moliyalashtirish mexanizmlari iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri bo'lib xizmat qiladi. Shu bois O'zbekiston sharoitida ham ushbu

tajribalarni moslashtirish va kredit resurslaridan samarali foydalanish bo'yicha bir qator taklif va tavsiyalar ishlab chiqish zarur.

Birinchi navbatda, davlat kafolat tizimini kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Rivojlangan mamlakatlarda, masalan AQShda Small Business Administration kichik biznes kreditlarining 50–85% gacha qismini kafolatlab beradi. Bu tizim banklar uchun kredit riskini sezilarli darajada kamaytiradi va kichik tadbirkorlarning kredit olish imkoniyatlarini kengaytiradi. O'zbekistonda ham shunga o'xshash kafolat fondlari faoliyatini kengaytirish, ayniqsa garov ta'minoti yetarli bo'lmagan tadbirkorlar uchun 50–70% gacha davlat kafolatini joriy etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu kichik biznesga kirish to'siqlarini kamaytiradi va yangi startaplar sonini oshiradi.

Ikkinchi muhim yo'nalish - imtiyozli kreditlash tizimini takomillashtirishdir. Xalqaro tajribaga ko'ra, rivojlangan davlatlarda kichik biznes kreditlari bo'yicha foiz stavkalari o'rtacha 3–7% atrofida bo'ladi. O'zbekistonda esa bu ko'rsatkich nisbatan yuqori bo'lib, ayrim hollarda 18–28% ni tashkil etadi. Shu sababli kredit resurslarini arzonlashtirish, davlat subsidiya mexanizmlarini kengaytirish hamda uzoq muddatli (5–10 yil) imtiyozli kreditlar ulushini oshirish tavsiya etiladi. Bu esa tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy yukini kamaytiradi va investitsion faollikni oshiradi.

Uchinchi yo'nalish venchur moliyalashtirish tizimini rivojlantirish hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda, jumladan AQShda Sequoia Capital va Andreessen Horowitz kabi venchur kompaniyalar startaplarning 60–70% gacha qismini moliyalashtiradi. O'zbekistonda ham venchur fondlarni kengaytirish, startap ekotizimini rivojlantirish va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish uchun maxsus davlat-xususiy sheriklik tizimini joriy etish zarur. Bu innovatsion iqtisodiyotga o'tish jarayonini tezlashtiradi.

To'rtinchi muhim yo'nalish mikrokreditlash tizimini takomillashtirishdir. Xalqaro amaliyotda Grameen Bank modeli asosida mikrokreditlar juda samarali ishlamoqda va qaytarilish darajasi 95–98% ga yetadi. O'zbekistonda ham mikrokreditlar hajmini kengaytirish, ayniqsa qishloq hududlarida ayollar va yosh tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash uchun 1–10 ming AQSh dollari ekvivalentidagi mikrokreditlar ulushini oshirish maqsadga muvofiqdir. Bu kambag'allikni kamaytirish va bandlikni oshirishga xizmat qiladi.

Beshinchi tavsiya kredit resurslaridan samarali foydalanish tizimini raqamlashtirishdir. Kredit ajratish jarayonlarini to'liq elektron platformalarga

o'tkazish, sun'iy intellekt asosida kredit risklarini baholash tizimini joriy etish hamda onlayn monitoring mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Bu korrupsiya xavfini kamaytiradi va kreditlash jarayonining shaffofligini oshiradi. Jahon Banki ma'lumotlariga ko'ra, raqamlashtirilgan kredit tizimlari kredit berish vaqtini o'rtacha 30–40% ga qisqartiradi.

Oltinchi yo'nalish moliyaviy savodxonlikni oshirishdir. Kichik tadbirkorlarning kredit resurslaridan samarali foydalanishi uchun biznes-reja tuzish, risklarni boshqarish va moliyaviy hisobot yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Rivojlangan mamlakatlarda kichik biznesning muvaffaqiyat darajasi 70% gacha yetishi moliyaviy savodxonlik bilan bevosita bog'liq ekani aniqlangan. Shuningdek, kredit monitoring tizimini kuchaytirish ham muhimdir. Kredit mablag'larining maqsadli ishlatilishini nazorat qilish, real vaqt rejimida monitoring yuritish va samaradorlik indikatorlarini joriy etish kredit portfelining sifatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tajribani O'zbekiston iqtisodiy sharoitiga moslashtirish kichik biznesni rivojlantirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Davlat kafolat tizimlarini kengaytirish, imtiyozli kreditlarni arzonlashtirish, venchur moliyalashtirishni rivojlantirish, mikrokreditlashni kuchaytirish hamda kredit tizimini raqamlashtirish orqali kichik tadbirkorlikning moliyaviy barqarorligini ta'minlash mumkin. Bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mamlakatning umumiy raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adbiyotlar:

1. Rustamov M. S., Usmonov B. S. KICHIK BIZNES SUB'YEKTLARI FAOLIYATINI KREDITLASH MASALALARI //“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI. – S. 49.
2. Small Business Administration. Annual Report 2024 [Electronic resource]. – Washington, D.C.
3. European Investment Bank. SME Finance in Europe Report 2023 [Electronic resource]. – Luxembourg.
4. Sequoia Capital. Investment Portfolio Overview 2024 [Electronic resource]. – Menlo Park, USA.
5. Andreessen Horowitz. Startup Ecosystem Report 2024 [Electronic resource]. – USA.

6. Grameen Bank. Microcredit Impact Report 2023 [Electronic resource]. – Dhaka.

